

RUIS OP DE LIJN...?

Onderzoek naar de doorgaande lijn van voor- naar vroegschool

Figuur 1 Telefooncentrale, doorverbinden.

Vroeger was een centrale een bedieningspaneel waarop een telefoniste handmatig de verbindingen maakte, zie figuur 1. Bij het oppakken van de hoorn kreeg een abonnee verbinding met een telefoniste. Hij zei met wie hij wilde spreken waarna de telefoniste de verbinding tot stand bracht. Meestal was het voldoende om de naam (niet het nummer) van de gewenste gesprekspartner te noemen. Gaat er iets mis bij het doorverbinden, dan ontstaat er letterlijk en/of figuurlijk ruis op de lijn.

Bij doorgaande lijnen gaat het om een voortdurende ontwikkeling van kinderen door het onderwijs. Deze doorgaande lijn is op verscheidene manieren te realiseren. Hoe dit tot stand komt, is afhankelijk van de visie en methode van de school, de buurt waarin de school staat, en allerlei andere factoren. Hierbij zijn, net als bij de telefooncentrale, meerdere gesprekspartners betrokken. Daarnaast draait het bij de doorgaande lijn ook om verbinden en 'doorverbinden'. Voor dit artikel is onderzoek gedaan naar de doorgaande lijn van Kinderopvang Columbus Junior- Vestiging Hofferie naar IKC Lumen, is deze ononderbroken of zit er ruis op de lijn...?

WAARDEVOLLE TOOLS IN DE RUGZAK.

Kijk van de auteur op de ontwikkeling van het jonge kind.

De eerste vier jaar van zijn leven krijgt een kind te maken met allerlei verschillende mensen en omgevingen. Vanuit de vertrouwde armen van zijn ouders gaat hij voor het eerst kennismaken met de leidster(s) en kinderen van het kinderdagverblijf. Van de babygroep gaat hij door naar de peutergroep met weer nieuwe leidsters, andere kinderen en andere regels. Zodra hij drie jaar wordt, komt er weer een andere groep en andere leidsters en andere kinderen. Iedere groep heeft zo zijn eigen afspraken en ritme. Dan komt de grote dag en gaat het kind naar de basisschool, en laat hij die vertrouwde omgeving van het kinderdagverblijf achter zich. Wij als pedagogisch medewerkers mogen het kind in al deze stappen begeleiden en onderweg naar de basisschool waardevolle tools in zijn rugzak stoppen.

Het is essentieel dat het kind zich veilig en vertrouwd voelt binnen het kinderdagverblijf en dat de stap naar de basisschool een natuurlijke overgang is voor het kind. Een kind moet zich immers veilig en geborgen voelen om zich steeds verder te ontwikkelen.

Hierbij is het van belang dat pm'ers en leerkrachten van de basisschool hun aanpak, handelen en aanbod op elkaar afstemmen, dit zorgt voor herkenbaarheid en een natuurlijke overgang van voor- naar vroegschool. Dat is niet alleen een meerwaarde voor de kinderopvang en de basisschool, maar heeft ook een goede overgang tot gevolg van het kind en de ouders van de voorschool naar school. Alle partijen, dus ook ouders en het kind zelf, kunnen eraan bijdragen dat een kind een goede start heeft op de basisschool!

Figuur 2 Kinderopvang Columbus Junior – Vestiging Hofferie

De kijk van de organisatie op de ontwikkeling van het jonge kind

Kinderopvang Columbus Junior – Vestiging Hofferie, zie figuur 2, is gevestigd in de wijk Vele-Lindenhof te Enschede. Samen met de voorschoolse- en buitenschoolse opvang Lumen, peuteropvang Lumen, OBS de Uitvinding en KBS de Kubus vormt de Hofferie IKC Lumen. Kinderopvang Columbus Junior ziet kinderen als kleine wereldontdekkers. Gaandeweg zullen zij, afhankelijk van hun leeftijd, interesses en ontwikkelingsniveau, zichzelf ontplooiën en de wereld om zich heen gaan ontdekken. De reis slaagt alleen in een veilige, liefdevolle en vertrouwde omgeving, waarin het kind zich geborgen voelt. Columbus Junior neemt kinderen mee op ontdekkingsreis door de wereld. In hun rol als medeopvoeders dagen de pedagogisch medewerkers kinderen uit en ondersteunen hen om in elke leeftijdsfase nieuwe aspecten te ontdekken. Zo ontwikkelen zij zich tot evenwichtige personen die hun eigen talenten onderkennen en benutten, overeenkomstig hun eigen capaciteiten en mogelijkheden. Kinderopvang Columbus Junior – Vestiging Hofferie werkt met het VVE-programma Uk & Puk. Het is een totaalprogramma, gericht op de brede ontwikkeling van kinderen. Zodoende wordt zorggedragen voor een zo goed mogelijke start op de basisschool. Het aanbieden van een ontwikkelingsprogramma maakt dat dit ook voor de doelgroepkinderen mogelijk wordt. Vanuit het VVE-programma is er de aandacht voor het individu om zich op alle ontwikkelingsgebieden zo optimaal mogelijk te ontwikkelen. Met het juiste aanbod en de benodigde begeleiding kunnen kinderen de wereld kunnen ontdekken. Onder de begeleiders vallen niet alleen de pedagogisch medewerkers, ook de betrokkenheid van ouders is hierin belangrijk (Columbus Junior Kinderopvang 2019).

Kijk op ontwikkeling

De kinderen worden op vaste leeftijden geobserveerd aan de hand van het kindvolgsysteem SLO, Kijk op Ontwikkeling en CITO-peutertoetsen. De bevindingen worden besproken met de ouders tijdens het oudergesprek. Wanneer door de pedagogisch medewerkers iets wordt gezien in gedrag of ontwikkeling van een kind wordt dit besproken in het team en indien nodig wordt de pedagogisch coach/ begeleider 0-4 ingeschakeld.

Warme overdracht voor alle kinderen.

Voor alle kinderen die naar de basisschool gaan wordt het overdrachtsformulier “van kinderopvang naar basisschool” gebruikt. Voor alle kinderen binnen vindt er een warme overdracht plaats.

Afsluitend gesprek

Ouders worden altijd uitgenodigd voor een afsluitend gesprek wanneer hun kind het kindercentrum gaat verlaten (zie figuur). Het zijn gesprekken waarin in alle openheid de opvang van het kind geëvalueerd wordt. Tevens wordt er aandacht geschonken aan datgene wat in de ogen van de ouders beter of anders had gekund (Columbus Junior Kinderopvang 2019).

Organisatie en auteur op een lijn.

Kinderopvang Columbus Junior en de auteur zitten in de basis op een lijn, en vullen elkaar aan. Het kind ontwikkelt zich het beste vanuit een liefdevolle en vertrouwde omgeving. Samen (zowel leidsters als ouders) bereiden we het kind voor op de overstap naar de basisschool. Onderweg stoppen we waardevolle tools in de rugzak van het kind, en laten deze de wereld ontdekken, zie figuur 3.1

Figuur 3.1 Waardevolle tools in de rugzak van het kind

Doorgaande lijn en ontwikkeling

Figuur 3.2 Doorgaande lijn

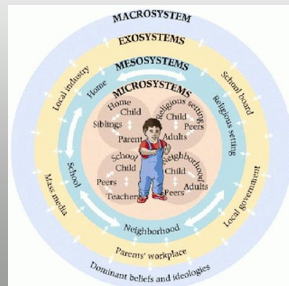
Bij doorgaande lijnen, zie figuur 3.2, gaat het om een voortdurende ontwikkeling van kinderen door het onderwijs. Het gaat in dit geval om een doorgaande lijn van voorschoolse educatie (in peuterspeelzalen of kinderdagverblijven) naar vroegschoolse educatie (in groep 1 en 2). Deze doorgaande lijn is op verscheidene manieren te realiseren. Hoe dit tot stand komt, is afhankelijk van de visie en methode van de school, de buurt waarin de school staat, en allerlei andere factoren. De doorgaande lijn wordt gekenmerkt door de volgende factoren:

- De doorgaande lijn in het beleid: samenwerking en afstemming tussen peuterspeelzalen/ kinderdagverblijven en de school
- De overdracht van gegevens van de peuterspeelzaal of het kinderdagverblijf naar de school.
- De inhoudelijke doorgaande lijn: doorlopende programma's, leerlijnen voor taal, rekenen, sociale ontwikkeling (Oomen & Geus, 2009).

Kinderen vinden het heel fijn om alvast te weten welke juf of meester ze krijgen, in welke groep ze straks zitten, met welke kinderen en hoe de dag op school gaat verlopen. Daarnaast is het voor ouders aangenaam om ruim van te voren de leerkracht te ontmoeten en de school te bezoeken, zodat ze weten wat er straks op hun kind afkomt. Professionals van voorschoolse voorzieningen en basisscholen zijn samen in staat om voortgang in de ontwikkeling van kinderen te bewaken. Voor de instellingen die voor- en vroegschoolse educatie (VVE) verzorgen is dit zelfs nog van groter belang (Boland, Hoogeveen & Sardes, 2019).

Model van Bronfenbrenner

In veel onderzoek naar de koppeling tussen onderwijstypen, ook tussen voor- naar vroegschool, wordt uitgegaan van een model van Bronfenbrenner, zie figuur 3.3. Het basisprincipe hiervan is dat het starten op school binnen diverse sociaal-culturele kaders vorm krijgt. In deze systeemtheorie spelen zowel eigenschappen van het kind als die van de omgeving een rol en beide zijn bepalend voor de ontwikkeling van kinderen. Alle betrokkenen, dus ook ouders en het kind zelf, kunnen eraan bijdragen dat een kind een goede start heeft op de basisschool.

Figuur 3.3 Model Bronfenbrenner (1979)

Samenwerking tussen kinderopvang en school

Kinderen hebben baat bij afspraken en samenwerking tussen de voorschool en school, omdat de overgang daardoor vloeiender kan verlopen. Voor kinderen die van huis uit minder ontwikkelingskansen krijgen is dit nog belangrijker. Voor meer dan de helft van de samenwerkende kinderopvang- en onderwijsorganisaties is het laatstgenoemde dan ook de belangrijkste reden om onderling af te stemmen: het vergroten van kansen van kinderen (Van der Grinten e.a., 2019). Het is overigens voor alle kinderen fijn als er een inhoudelijke doorgaande lijn is. Dat wil zeggen dat:

- Leer- en ontwikkelingsdoelen op elkaar voortbouwen;
- Er een gedeelde visie is op de ontwikkeling en het leren van jonge kinderen;
- De pedagogisch-didactische aanpak is afgestemd;
- Er overeenstemming is over omgaan met ouders.

Een inhoudelijke doorgaande lijn zorgt ervoor dat kinderen goed voorbereid aan de basisschool beginnen en dat ze snappen wat er van hen wordt verwacht. Het voelt voor kinderen vertrouwd als de pedagogisch-didactische aanpak in de kleuterklas, zie figuur 6 overeenkomt met die in de kinderopvang (waar ze aan gewend zijn). Dat kun je realiseren door opvattingen van de organisaties over het omgaan met jonge kinderen af te stemmen.

Gezamenlijke activiteiten

Gezamenlijke activiteiten zijn een goed middel om een inhoudelijk doorgaande lijn te realiseren. Dat is vanzelfsprekend eenvoudiger als kinderopvang en school zich in één gebouw of dicht bij elkaar bevinden. Dan kunnen peuters en kleuters bijvoorbeeld gelijktijdig buiten spelen. Zitten instellingen iets verder van elkaar af, dan kunnen jaarlijks een aantal thema's op elkaar worden afgestemd of af en toe iets gezamenlijks worden ondernomen, bijvoorbeeld een uitstapje of een gezamenlijk kerstdiner. Inhoudelijke afstemming omhelst tevens de (kijkwijze op) ouderbetrokkenheid. Tijdens een gezamenlijke ouderavond kunnen ouders worden geïnformeerd door de pedagogisch medewerkers en de kleuterleerkrachten (eventueel van verschillende scholen) over de wijze waarop de overgang straks zal verlopen (Boland, Hoogeveen & Sardes, 2019).

Gezamenlijke overlegmomenten

De basis voor afstemming en samenwerking is dat medewerkers van de kinderopvang en van de school elkaar kennen. Gezamenlijke overlegmomenten zijn een goede manier om elkaar te leren kennen, zie figuur 4.1

Figuur 4.1 Elkaar leren kennen

Wanneer kinderopvang en scholen aparte voorzieningen zijn, kan afstemming op wijkniveau plaatsvinden, bijvoorbeeld door één of twee keer per jaar een gezamenlijke avond te organiseren. Bij het werken aan een doorgaande ontwikkelingslijn is het gesprek (Werken de afspraken? Zijn wij tevreden over onze samenwerking? Hoe gaan we verder?) over de manier van samenwerken belangrijk (Boland, Hoogeveen & Sardes, 2019).

Sardes Kwaliteitskaart

Doorgaande lijn binnen de voor- en vroegschool in xxx

De doorgaande lijn van voor- naar vroegschool is een essentieel onderdeel van de VVE- aanpak. Een doorgaande lijn heeft gunstige uitkomsten voor kinderen, ouders en professionals. Zo voelen kinderen zich sneller thuis in een nieuwe groep, ouders bouwen een vertrouwensrelatie op met de leerkracht, en professionals van voorschoolse voorzieningen en vroegschool (basisschool) kunnen samen de doorgaande ontwikkeling van het kind garanderen. Er zijn meerdere manieren om invulling te geven aan de doorgaande lijn, de volgende factoren zijn hierbij van belang:

- Samenwerkingsafspraken
- Overdracht kindgegevens
- Een pedagogisch-didactische leerlijn
- Ouderbetrokkenheid
- Ondersteuningsstructuur

Sardes (z.d.), figuur 4.2, heeft een kwaliteitskaart, zie figuur 8, ontwikkeld, om de samenwerking tussen voor- en vroegschool in beeld te brengen. Hiermee kunnen samenwerkende partners en 'VVE-koppels' in kaart brengen waarvoor reeds een goede afstemming bestaat en wat de aandachtspunten zijn in de samenwerking aan de doorgaande lijn.

Per thema zijn er twee onderdelen:

- Wat verwacht de onderwijsinspectie
- Mogelijke activiteiten om de doorgaande lijn verder te versterken (niet verplicht)

Tevens is er ruimte om te noteren wat nog meer gezamenlijk wordt opgepakt.

Figuur 4.2 Sardes Kwaliteitskaart

Doorgaande lijn Kinderopvang Columbus Junior – Hofferie IKC-Lumen

Onderzoek

Conclusies

Aanbevelingen

Kinderopvang Columbus Junior – Hofferie is onderdeel van IKC- Lumen, zie figuur 5.1. Binnen IKC-Lumen is er een samenwerking met Peuteropvang Lumen en een tweetal basisscholen, te weten De Kubus en De Uitvinding. De peuteropvang en beide basisscholen bevinden zich in hetzelfde gebouw. De Hofferie is gevestigd in een ander gebouw, op loopafstand van de basisscholen en peuteropvang. De kwaliteitskaart van Sardes (z.d.) is gebruikt om de doorgaande lijn te onderzoeken binnen IKC Lumen. Hiervoor zijn gesprekken gevoerd met de teamleider, 0-4 begeleider en pedagogisch medewerkers van Kinderopvang Columbus Junior – Hofferie. Daarnaast heeft een gesprek plaatsgevonden met de directeur van openbare basisschool De Uitvinding. De uitkomsten hiervan hebben geleid tot een aantal aanbevelingen en activiteiten om de doorgaande lijn binnen het IKC te verbeteren.

Figuur 5.1 logo van Kinderopvang Columbus Junior en IKC Lumen

De conclusies van het onderzoek naar de doorgaande lijn zijn hieronder in tabelvorm weergegeven, zie figuur 5.2. Verdere uitwerking van de conclusies zijn te vinden in het volgende gedeelte.

Figuur 5.2 Tabel met conclusies

Waarover is een goede afstemming	Aandachtspunten
Alle kinderen krijgen een warme overdracht. Protocol Warme Overdracht aanwezig	Terugkoppeling 3 maanden na overdracht tussen leerkracht en pm'er
Formulier Van observatie naar overdracht. Ruimte voor toetsgegevens	Formulier Van observatie naar overdracht. Geen ruimte voor ontwikkelingsgebieden.
Formulier 'Van Observatie naar overdracht' en het 'Observatieformulier 2-4-jarigen' wordt extra bij Warme overdracht gebruikt.	Formulier 'Van Observatie naar overdracht' en/of 'Observatieformulier 2-4-jarigen' aanpassen of vervangen door ander observatieformulier.

De voor- en vroegschool zorgen voor een warme overdracht

Terugkoppeling leerkracht – Pedagogisch medewerker vindt plaats na 3 maanden"

Kinderopvang Columbus Junior- Vestiging Hofferie wil graag weten hoe het kind zich ontwikkelt op de basisschool. Zijn gedragingen herkenbaar? Zijn de verwachtingen over en weer uitgekomen? Hoe is de overdracht ervaren door de basisschool? Met deze informatie kunnen er eventuele aanpassingen aanbrengen in de warme overdracht en waar nodig het pedagogisch en educatief handelen of het VVE-aanbod beter afstemmen op de doorgaande ontwikkelingsleerlijn van het kind. Daarnaast is het goed om te weten hoe ouders deze overstap hebben ervaren, om zodoende de overstap van voor- naar vroegschool voor alle partijen zo goed mogelijk te laten verlopen. Helaas zijn er maar twee scholen die deze gegevens doorsturen, waaronder basisschool de Kubus van IKC-Lumen. Ze gebruiken hiervoor overigens een eigen formulier. De directeur van IKC-Lumen, basisschool de Uitvinding, geeft aan dat terugkoppeling geregeld wordt door de coördinator van de onderbouw.

AANBEVELING:

In het kader van een soepele doorgaande lijn is het van belang dat de voorschool minimaal informatie overdraagt aan de vroegschool over het ontwikkelingsniveau van het kind, hoe extra begeleiding of zorg is verleend, welk VVE-programma de voorschool gebruikt en hoe lang het programma is gevolgd. Een aanbeveling is om te inventariseren, bij alle scholen waar kinderen doorstromen, of de afspraken rondom terugkoppeling helder zijn. Geef een toelichting over het belang van deze terugkoppeling en stuur nogmaals het protocol warme overdracht naar de basisscholen.

Formulier Van observatie naar overdracht.

Het formulier 'Van Observatie naar overdracht' bevat geen ruimte voor aantekeningen over ontwikkelingsgebieden. De pedagogisch medewerkers van peutergroep en de 0-4 begeleider missen een aantal opties bij de volgende ontwikkelingsgebieden:

- Welbevinden en betrokkenheid (dit is de basis voor ontwikkeling)
- (Zelf)redzaamheid (zelf jas aan en rits dicht doen)
- Taalontwikkeling (heeft interesse voor letters en (voor)lezen)
- Motoriek (opponeren duim-wijsvinger)
- Rekenen (omgaan met de telrij van 1-5 ontbreekt)

De pedagogisch medewerker levert deze gegevens apart aan tijdens de warme overdracht. Dit betreft het observatieformulier 2-4 jaar van de methode 'Kijk'. Echter ontbreken er ook bij dit observatieformulier een aantal aanvullingen voor bovengenoemde ontwikkelingsgebieden. Door het een standaard onderdeel te maken van het formulier 'Van observatie naar overdracht' kan er beter worden aangesloten bij verwachtingen over en weer. Tevens kan er aan deze ontwikkelingsgebieden meer aandacht worden geschonken om de overstap voor het kind soepeler te laten verlopen.

AANBEVELING:

Professionals van voorschoolse voorzieningen en basisscholen behoren samen in staat om voortgang in de ontwikkeling van kinderen te bewaken. Voor de instellingen die voor- en vroegschoolse educatie (VVE) verzorgen is dit zelfs nog van groter belang (Boland, Hoogeveen & Sardes, 2019).

Een aanbeveling is om als voor- en vroegschool samen te bepalen wat de verwachtingen over en weer zijn bij de start in de kleuterklas. Het formulier 'Van Observatie naar overdracht' kan

Beperkte doorstroming naar IKC-Lumen

Vanaf januari t/m/ oktober 2018 zijn er vanuit Kinderopvang Columbus Junior- Vestiging Hofferie 15 kinderen doorgestroomd naar diverse basisscholen in Enschede. Daarvan zijn er geen kinderen doorgestroomd naar basisschool IKC-Lumen/ de Uitvinding, er zijn wel 2 kinderen doorgestroomd naar IKC-Lumen/ basisschool De Kubus. Slechts enkele kinderen stromen dus door binnen IKC-Lumen. De ouderpopulatie van Kinderopvang Columbus Junior- Vestiging Hofferie is meer geconcentreerd in Ribbelt Stockhorst en stromen meer door naar andere scholen in die wijk. Vanuit de peuteropvang Kinderopvang Columbus Junior- Peuteropvang Lumen zijn diezelfde periode 8 kinderen doorgestroomd naar IKC-Lumen/ basisschool de Uitvinding, en 3 kinderen naar IKC-Lumen/ basisschool De Kubus.

Naar aanleiding van deze gegevens en het invullen van de Sardes kwaliteitskaart door de teamleider en 0-4 begeleider van Kinderopvang Columbus Junior- Vestiging Hofferie heeft een individueel gesprek plaatsgevonden met de directeur van de Uitvinding. Dit gesprek leverde de volgende informatie op:

- De Directeur van De Uitvinding was niet op de hoogte van het feit dat Kinderopvang Columbus Junior- Vestiging Hofferie een VVE-koppel vormt met, en samenwerkingsafspraken heeft met IKC-Lumen. Dit staat overigens ook niet vermeld op hun website. Tevens is contactinfo op hun website niet up-to-date.
- De directeur Kubus helaas niet kunnen spreken, wel staat er verouderde informatie op hun website.

Zowel de directeur van de Uitvinding als de teamleider en 0-4 begeleider van Kinderopvang Columbus Junior- Vestiging Hofferie gaven aan dat wisselingen van directeurs en overnames hebben geleid tot een lagere betrokkenheid van alle partijen binnen IKC-Lumen.

Momenteel volgen alle partijen een training IKC-Leidinggeven en is de verwachting dat de samenwerking en betrokkenheid mede hierdoor verbeterd wordt.

AANBEVELING:

Uit onderzoek is gebleken dat gezamenlijke activiteiten een goed middel zijn om een inhoudelijk doorgaande lijn te realiseren. Inhoudelijke afstemming omhelst tevens de (kijkwijze op) ouderbetrokkenheid. Tijdens een gezamenlijke ouderavond kunnen ouders worden geïnformeerd over de wijze waarop de overgang straks zal verlopen (Boland, Hoogeveen & Sardes, 2019). Aanbeveling is dat Kinderopvang Columbus Junior- Vestiging Hofferie en Peuteropvang Lumen een gezamenlijke informatieavond organiseren. Zowel de basisscholen van IKC-Lumen als omringende basisscholen worden uitgenodigd. Directeuren en leerkrachten van de kleuterklas komen vertellen over hun basisschool. Tijdens deze bijeenkomst ouders, school en kinderopvang elkaar. Dit versterkt het contact tussen voor- en vroegschool, en maakt voor ouders de stap naar een van deze scholen vertrouwd.

Reactie en actie:

Bovengenoemde aanbevelingen zijn besproken met de teamleider en 0-4 begeleider van Kinderopvang Columbus Junior – Vestiging Hofferie. Het advies van de ouderavond is goed ontvangen, de mogelijkheden hiervoor worden, zoals aangegeven, onderzocht. Wat betreft de terugkoppeling n.a.v. de warme overdracht heeft de teamleider direct actie ondernomen. Ze heeft een mail gestuurd naar de directeur van IKC-Lumen waarbij het protocol en formulier 'Van observatie naar overdracht' is hier aan toegevoegd. Verder wordt er een nieuw observatiesysteem geïntroduceerd die het kindvolgsysteem 'Kijk' gaat vervangen. Kinderopvang Columbus Junior heeft gekozen voor Doen, Praten, Bewegen en Rekenen. Dit is een compleet kindvolgsysteem waarmee de ontwikkeling van 0- 4 jarigen, op het gebied van motoriek, spraak/ taal, rekenen en sociale competentie gevolgd en gestimuleerd kan worden. In januari 2020 wordt gestart op 7 vestigingen, in maart is de planning dat elke vestiging met kinderdagopvang en peuteropvang werkt met dit kindvolgsysteem.

De titel van dit artikel is 'Ruis op de lijn?'

Onderzoek heeft uitgewezen dat er in de doorgaande lijn van voor- naar vroegschool een aantal zaken al heel fijn verlopen. De aandachtspunten hebben geleid tot aanbevelingen, die positief zijn ontvangen.

Samen kunnen we zorgdragen voor een ononderbroken ontwikkelingsleerlijn van baby, dreumes, peuter, kleuter, en verder....zie figuur 6.

Figuur6 Ontwikkelingsleerlijn baby, dreumes, peuter, kleuter

Literatuurlijst:

Boland, J.H.G., Hoogeveen, K. & Sardes (2019) *Van peuter naar kleuter: een doorgaande lijn van voorschool naar school*. Utrecht: Sardes

Columbus Junior Kinderopvang (2019). *Pedagogisch werkplan Columbus Junior, vestiging Hofferie*. Opgevraagd van:
<file:///C:/Users/Astrid/Downloads/Werkplan%20KDV%20-%20jan%202019%20Hofferie.pdf>

Dekker, B., Paulussen- Hogeboom, M.C & de Weerd, m. voor Regioplan, Jepma, IJ., Kruijer, J. & Beekhoven, S. voor Sardes (2016). *Conditie voor kwaliteit in kindvriendelijke overgang*. Amsterdam, Regioplan. Opgevraagd van:
<https://www.regioplan.nl/wp-content/uploads/2018/08/15168-Conditie-voor-kwaliteit-in-kindvriendelijke-overgang-Regioplan.pdf>

Kwaliteitskaart Doorgaande lijn binnen de voor- en vroegschool in xxx
Opgevraagd van:
https://goab.eu/pathtoimg.php?image=Artikelen/kwaliteitskaart_doorgaande_lij_n_algemeen.pdf

Oomen, C.C.E., & Geus, W.C. (2009). *Doorgaande lijn van voor- naar vroegschoolse educatie*. Utrecht: Oberon

Sardes. (z.d.) *Kwaliteitskaart Doorgaande lijn binnen de voor- en vroegschool in xxx*. Opgevraagd van:
https://goab.eu/pathtoimg.php?image=Artikelen/kwaliteitskaart_doorgaande_lij_n_algemeen.pdf